

Библиотека „Тамесѡа”

књига 7

Издавач захваљује
Покрајинском секретаријату за културу,
јавно информисање и односе са верским заједницама
АП Војводине на финансијској подршци
за објављивање ове књиге.

Copyright © 2024 за Србију, Агора

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештампавати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

И. К. СОПРОН

ПОСЛЕДЊА
ГРОФИЦА
БРАНКОВИЋКА

*КРИВИЧНА ПРИПОВЕТКА
ПО РУКОПИСНИМ ИЗВОРНИЦИМА*

С НЕМАЧКОГА ПРЕВЕО И НА СВЕТ ИЗДАО
проф. Мојо Медић

ПОСЛЕДЊА
ГРОФИЦА БРАНКОВИЋКА.

КРИВИЧНА ПРИПОВЕТКА.

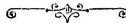
ПО РУКОПИСНИМ ИЗВОРНИЦИМА

написао

И. К. Сопрон.

С НЕМАЧКОГА ПРЕВЕО И НА СВЕТ ИЗДАО

проф. **Мојо Медић.**

У Земуну,

Штампарија Сопророва, 1889.

„Све за образ, а образ ни за што.“

(Нар. йосл.)

ПРЕДГОВОР ИЗВОРНОМ ИЗДАЊУ

Господин *Иїњаїї К. Соїрон*, писац ове занимљиве приповијетке, провео је вијек свој у штампарији и уређујући српске и њемачке новине што у Сарајеву, што у Земуну. Ако је истина, што веле, да је најбоља она дјевојка, о којој се најмање говори, онда нек се и господин писац тјеши, што се о њему веома мало писало и по српским новинама, прем да је Новосађанин, и прем да је са Србима друговао и с њима често исту њиву обрађивао.

Својим вјештим пером нагомилао је у својим новинама доста грађе за новију историју, описао је многе знамените људе и књижевнике, а забиљежио је и лијепих цртица из народнога нам живота. Та он је пријатељовао и с *Вуком* и с *Бранком*, и памти, као један по један, што се око њега догађало, а вриједно је да се не заборави.

Купећи грађу за „*Моноїрафију їрага Земунa*“ морао је г. Сопрон да претресе и сву градску архиву, а том приликом црпао је градиво и за ову приповијетку. Чим је почела лани излазити у његову листу *Semliner Wochenblatt*-у, писао му је један одличан српски књижевник између осталог и ово: „Ја сам рад био, да ту Вашу дивну приповетку преведем сам собом онако српски, како мислим ја да умест, и да је где-где пропратим згодним белешкама својим; нарочито пак *да се њоме уїозоре наши данашњи їрїїоведачи, да їїако ваља їи-саїїи їрїїоветїїке истїорїїске їо основи и їрадиву нашеї новїїетї времена и живїїа народної* – а не само сеоске па сеоске да би какве изумештине!“

О самој приповијети нека суде оштри и праведни критичари, а о пријеводу морам и сам признати, да није онаки,

какав би био, да је испао испод чекића поменутога књижевника. Ја сам и прије знао, да је тешко преводити што с њемачкога језика, па ни сад се не бих био упустио у превођење ове приповијетке по крај свога посла, не бих био унио свој срп у туђу њиву, да ми се није допала. А осим тога рачунао сам, е ћу се с овим пријевом колико толико одужити госп. писцу за његов дојакошњи рад око српске и хрватске књиге. А њему за љубав служио сам се овај пут *истиочним* говором, па и то ми је доста сметало.

Баш због тога, што сам желио, да не буде у моме пријеву бар крупнијих погрјешака, замолио сам нашега дичнога филолога госп. *Јована Живановића*, професора у срп. великој гимназији у Карловцима, да разгледа рукопис и да исправи што не ваља. Госп. Живановић драговољно је моју жељу и молбу испунио, и за тај труд *захваљујем* му ево и на овом мјесту. Ако се поред највеће пажње ипак нађе погрјешака, молим да се мени упишу у гријех, јер ја сам гђекоја мјеста и у пошљедњем часу прекрајао; а разумије се само од себе, да у поправке госп. Живановића нијесам дирао.

На пошљетку молим поштоване читаоце, да прије свега проуче „*Речник*“ озада, да не би морали прекидати мисли при читању.

У Земуну, мјесеца новембра 1888.

Преводилац

„Што се тиче „Последње грофице Бранковићке”, ви ћете се сећати, да сам вам говорио да ми се здраво допадала кад сам је читао [...], за то гледајте, да је што пре штампате. Ја мислим, да ће је наш читалачки свет врло радо читати.”

Ј. ЖИВАНОВИЋ

I.

Кир Ђорђе Манџарлија, по пореклу Грк, гласио се на далеко као богат трговац, а тога ради беше угледан и међу службеницима и међу грађанима. Како да не би био, кад се много приповедало о његову богатству и о његову шуровању с великом господом. Знано се, да је увек, кад је у Варадину био, лепо дочекиван код заповеднога џенерала, а једном да га је и џенераловица почастила чајем, како сама рече, да му тим покаже, е је задовољна са робом, што је купује код њега. Додворио се беше и код митрополита Стратимировића, а и госпоштина жупаније сремске не би отишла из Земуна, кад год би је пут на њ нанео, а кир Ђорђа да не обиђе. Сва ова господа беху и купци кир Ђорђеви. Он трговаше у велике са колонијалном робом, а у свој покрајини не беше ни у кога такве извршне робе као у њега, а при томе неје тој господи мерио на длаку, нити му је стало било да тргујући с њоме што добије.

Је ли кир Манџарлија желео да с оваким трговањем ту господу одржи као своје купце, или је мислио, да ће због свога пријатељења с њоме још више купаца задобити, ко би то погодио; али да је кир Ђорђе умео добро да рачуна, а још боље да пресуђује шта ће што излећи, то је жива истина. Он је склапао пријатељства, па их је и склопио, а неје се бојао, да ће се тако лако развргнути, будући да су потекла из узајамне користи. На брзо је задобио на своју страну све врховне поглавице, и можда су му којом приликом какву љубав и учинили, али у свакидашњем животу тек се видело, како је добро кад човек свеже пријатељство с великом господом. Мали службеници на мах опазише, да је кир Манџарлија поглавит човек код господе, а према кир Ђорђу као таком лицу друкчије се и

они владаху, прем да их и сада попречно гледаше и с њима се не састајаше. Њему за љубав дочекиваху текар његове помоћнице, што но кажу, оберучке. Кад би они дошли у царину или у котроманац, први су опремани; роба Манцарлина беше одвезена и смештена, а помоћници других комисионара, који су често и пре ових подлазили, још би чекали са исправама у рукама, док би се и њих сетили ти исти цариници. С капом у руци сусретаху их истом мерчини и слуге у државној солари, јер они највише имађаху посла с њима, по чем је кир Ђорђе једини у велике препродавао со за Земун и за сву околину му.

Кир Ђорђе био је хвалилац. Где је год могао, истицао је своје богатство, а кад је био говор и о његовој трговини, и тада се разметао. Поносит и дичан са својим богатством и пријатељима, умео је кад и када да се понизи, а у другу опет неје се могла његова сила да подноси, кад је дошао у процеп који од дужника његових. Трговци га несу волели, а сународници његови од грчке опћине говораху за њим, да он неје Грк, него Арнаутин, јер таким поносом не поноси се човек јелинскога порекла, а тако и не пузи син тога народа пред господом, нити се онако претвара и лисичи као он. С њим је тешко било и трговати, јер је био лукав и препреден, па што други људи речима завежу или руком махну, ни у таким пословима неје се могло с њиме изићи на чисто без хартије и без печата.

Већ је речено, да је Манцарлија богат био. Имао је толико новаца, да неје знао шта ће с њима да почне, јер све неје могао у радњу своју да ували. Мислећи куда ће да их припреми, сину му мисао пред очима, да купи какав спахилук. Најлепшу кућу у темишварској тврђави имао је, а сада још да купи спахилук у Банату, па ко је онда с њиме. Тога ради ишао је неколико пута у Карловце, да се посаветује и договори са митрополитом, и да га замоли, нека му иде на руку. Његова Ексцеленција повлађивала му је жељу, и метала му је на срце, како ће то текар бити добро по православни народ, јер ће имати једнога племића више, а биће више и таких спахилука. Та он је и онако гинуо за племством, али да одреши кесу, по крај свете жеље,

не је могао да се одважи. Све је мислио да ће га тим усрећити чија препорука на Највишем месту, па баш ако и од ње не буде ништа, ожениће се с којом племићкињом, па ће лакше постати племићем. Тако је он мудровао, и за то му је митрополит за луду пунио уши, како би му ваљало да оснује какав фонд за образовање или на друге какве племените сврхе, јер така добра дела награђује премилостиви владалац племићском повељом. Том приликом особито га је распаљивао осниваоцем карловачкога гимназијскога фонда, та родољубивим Димитријем Анастасијевићем-Сабовом, јер је он ле тога ради племићем се назвао; али Манџарлија хтеде без парића да се дочепа грба.

Жеље кир Ђорђа Манџарлије сазнадоше земунски трговци, па су га њима пецкали, особито кад је обудовио те се с њима чешће састајаше у Скивриној кавани, што је била на углу господске улице. Све новости трговачке ту су се слегале; знало се ту, како је у Турској и у Влашкој, у Бечу и у Трсту, а сва прилика беше да ће на скоро дукнути рат, па неје се чудити што се и оваки разговори тамо развезоше. Та гости су све сами трговци, које таке вести веома занимају и узнемирују. Ова приповетка засеца у Наполеоново доба, у мртву јесен год. 1804., када је већ била прилика, е ће се заратити Австрија с Француском. По много чему очекивало се, да ће бити крвопролића, а понајвише по живахној трговини житној, којом се обично пресуђују политичке прилике. Читаво лето купована је храна, али неје онако живо као првих месеци по жетви; а кад с јесени скочи нагло цена зоби, то тек предсказиваше за цело рат на пролеће.

Сад се истом узврпољише Скиврине гости, који су, како напоменусмо, били све сами трговци; а често су у тој кавани и погодбе склапали. Већ се знало, у које доба дана може се тамо затећи овај или онај трговац, па ко је желео да се с којим мирно и на само разговара, приличније му је било у кавани него ли да га је потражио у писарници му. И Манџарлија је редовно долазио у кавану после ручка, да попије црну каву, па ко га

је требао за што, ту је и њега очекивао у то доба. По таком послу сврати се у кавану и пре времена грчки трговац Матија Георгију, а то је било једног дана у месецу новембру 1804. год.; и чим Ђорђе преко прага пређе, оде преда њ Матија, и поздравивши га пристојно, прозбори му неколико речи грчки.

– Хоћу, драге воље, али сад неје прилике да о томе овде с миром поразговоримо се. Ја ћу доћи к вама, па ћемо ту ствар удесити.

Је ли се човек журио куда, или је због чега другога желео да одмах дозна на чему је, мучно је погодити. Али се на њему видело, да му је немио одговор господаров, јер из оних стопа оде из каване, а Манцарлија приђе до стола свога, око кога се већ сакупише његови другови, а иначе најугледнији трговци у граду.

– Баш је ваљан и окретан трговац тај Матија Георгију, набаћиће Коста Дарвар, што у том друштву сеђаше. Дијамантиди је погрешлио, што се с њиме разортачио.

– Немојте товарити кривицу на њ, крив је Георгију и сам, јер он не ће више с њиме да тргује, мало им је тобоже добитка за обојицу. Ко би мислио, да ће трговина тако оживети, како је била ударила натрашке у последње време.

– Та несусе они због тога разортачили, умешале су своје прсте и жене у то. Свашта свет дуба, а јамачно ће они сами најбоље знати због шта то раде.

Овако ће рећи трећи члан тога друштва, па још додаде, како ће Георгију имати доста муке, да одржи своју радњу, јер пређашњег ортака мора одмах да исплати.

– Ако га не тишти што друго, због тога ле не ће му ни једна длака оседети, та моја су му врата у свако доба отворена. Мени је све једно, био један дужник више или мање у мојим тефтерима, рећи ће Манцарлија озбиљно, да и остали гости чују, е је и њему стало што до овога трговца.

Трговац овај, о коме говоримо, не давно се преселио из Руме у Земун, где се закућио, и окле је знатно трговао житом и слао га до Сиска лађама за Хрватску и за Крањску. Био је и

ожењен. Његова жена права Будимка, била је прикладна. Њен тетак, симиџија, родом из Маћедоније, настанио се у Будиму, и ту је уза свој занат отворио и тандару или прџварницу, па је и вино точио. Код њега су се свраћали трговци из доњих крајева, кад год би долазили на сајам (вашар) у Пешту. И Матија Георгију био је гост Јанков; па ту се он и загледао у сестричину његове жене. Ова девојчица тако му се допала, да се после годину дана с њоме венчао и одвео је за своју љубовцу у Руму.

Јелисавета Георгијуа куд је била пристала, туда је била и паметна, јер је према тадашњем времену баш добро образована. Говорила је грчки, српски, маџарски и немачки, а била је и писмена. Мати њена рано је обудовила, и прем да оста с малим имутком иза човека свога, некако је крај с крајем хватала, али је и васпитала и изобразила сина свога и кћер своју. Образована девојка у то доба на бољем је гласу била него да је имала велику прђију, а данас, данас не вреди више она стара пословица: „Женски донос, празан понос”. У почетку овога века био је обичај, да се имућнији Срби и Грци из наших крајева жене из Будима, из Св.-Андрије, из Јегра, из Коморана и из других места, у којима Срби од вајкада живе. Тако су радили Грци и по Турској, а сваки је мислио, да је већ срећан, чим се назове цариградским зетом.

Мало пре но што се Матија Георгију венчао с Јелисаветом, приступио је к олтару један човек из доњих крајева с једном другом лепотицом са Табана будимскога; ова је бољу срећу стекла од симиџине свастичине, ако је мерило женидбене среће богатство и господовање, и ако се тим може изгладити разлика у годинама младенаца, па још кад је младожења слаботиња. Јелисавета и Марија напоредо су расле, заједно су и у школу ишле, та беху праве другарице и пријатељице све док се не разудаше. Лепотом својом зачиниле су српски крај у Будиму, па за то се тако далеко и прочуло за њих. Марију испроси и одведе најбогатији човек у Срему, посинак Дими-

трија Анастасијевића, по имену Мата^{*}). Под њиховим дочекљивим кровом био је састанак највиђенијих људи из близа и из далека. С њима је пријатељовао митрополит Стратимировић, а и барон Пејачевић потрудио би се и до њих, кад год би дошао да походи митрополита или џенерала у Варадину. Дочекивање у њиховој кући разгласило се на све стране као каква пословица, а кад поочим доведе у њу млађану, лепушкасту и умиљату невесту за свога посинка, тада тек оживи му кућа. Па и када обојица одоше на брзо један за другим Богу на истину, те остаде удовица млада с именом и с имовином њиховом, ни онда неје ова кућа затворана испред таких гостију.

Сада смо се упознали с оним лицима, која коло воде у овом жалосном догађају, а споредна лица описаћемо, кад се с њима сусретали будемо.

* У „Орлу” за год. 1888. вели се за Мату, да је син Димитрин. Овога жена имала је удату сестру у Крушедолу за неким Радославом. Њихова сина, Мату Радослава, посини његов тетак. Тако каже писац ове приповетке. (Преводилац.)